

KODLAMA-KODAÇIMI BAĞLAMINDA MUHTEŞEM YÜZYIL DİZİSİNİN LİSE ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNE YÖNELİK ALIMLAMA ANALİZİ

Tülay Şeker* - Fadime Şimşek**

ÖZET

Medya iletilerinin alıcı kitle tarafından, medyanın istediği yönde okunup okunmadığı hem ana damar kuramcılarının hem de eleştirel kuramcılarının üzerinde önemle durduğu konuların başında gelmektedir. Gerek ana damar iletişim çalışmaları gerekse eleştirel yaklaşım alıcı kitleyi iletiler karşısında pasif bir konuma yerleştirmiştir. Ancak Kültürel Çalışmalar geleneği içerisinde yer alan Stuart Hall'un ortaya koyduğu 'Kodlama-Kodaçımı' yaklaşımı alıcıların konumlanışına üç farklı bakış açısı kazandırmıştır. Alıcıların medya iletilerini egemen, müzakereli ve muhalif olmak üzere üç ayrı şekilde okuyabileceğini savunan bu yaklaşım alıcıyı o zamana kadarkinin tersine iletilerle mücadele edebilen bir konuma yerleştirmiştir. Bu çalışmada, Muhteşem Yüzyıl dizisine ait kodların lise öğrencileri tarafından nasıl açıldığını belirlemek amaçlanmıştır. Öğrencilerle derinlemesine görüşmelerin yapıldığı çalışmada öğrencilerin verdikleri cevaplar Hall'un ortaya koyduğu bu 3 okuma şekli üzerinde temellenerek yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kodlama-kodaçımı, alıcı kitle, Muhteşem Yüzyıl, televizyon

RECEPTION ANALYSIS OF THE EFFECT OF "MUHTEŞEM YÜZYIL" TV SERIES ON HIGH SCHOOL STUDENTS IN THE CONTEXT OF ENCODING/DECODING

ABSTRACT

Whether messages of the media are read by receptive audience as intended by the media is one of the leading subjects emphasized by both mainstream theoreticians and critical theoreticians. Both mainstream communication studies and critical approach placed receptive audience in a passive position for the messages. However, "Encoding-Decoding" approach developed by Stuart Hall who is in Cultural Studies tradition has introduced three different points of views to the positioning of receivers. This approach argued that receivers can read messages in three different ways as dominant, negotiator and opponent, and placed the receiver in a position that can struggle with messages. This study was carried out to determine how the codes in Muhteşem Yüzyıl (The Magnificent Century) TV serial are encoded by high school students. In the study in which thorough interviews were made with students, the answers given by students were interpreted based on 3 reading types introduced by Hall.

Keywords: Encoding-decoding, receiver audience, Muhteşem Yüzyıl, television

GİRİŞ

Medya tarafından oluşturulan iletiler, farklı iletişim kanalları ile alıcı kitleye ulaştırılmaktadır. Alıcı kitle pozisyonundaki izleyici/okuyucu bu iletileri çeşitli gereksinimlerini gidermek için tüketmektedir. Alıcı kitle söz konusu gereksinimlerini karşılarken bir taraftan da medyanın sosyo-kültürel normlar doğrultusunda yeniden ürettiği kodları da tüketmektedir. Ancak medya tarafından birtakım

unsurlar göz önüne alınarak kodlanan iletilerin izleyici/okuyucu tarafından nasıl anlamlandırıldığı ve o iletilerin ne amaçla tüketildiği tam olarak bilinmemektedir. Bu nedenle medya iletilerinin, iletinin yapılanma sürecine etki edenlerin istediği şekilde alıcılara ulaşip ulaşmadığı yıllar boyunca tartışıla gelmiştir. Kitle iletişim araçlarının henüz yaygınlık göstermediği ve bu denli gelişmediği dönemlerde alıcı kitlenin pasif olarak görüldüğü anlayışlar hakim olmuş ve hep bu yönde kuramlar geliştire

* Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi

** Öğr. Gör., Nevşehir Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi

rilmiştir. Ana damar olarak bilinen bu kuramlar zamanla güncelliğini yitirmiştir. Ana damarın karşısında yer alan eleştirel paradigma ise alıcı kitlenin pasif konumda olduğunu öne sürmüş ve daha çok alıcı kitlenin konumlanması ile değil medya kodlarının yapısı ile ilgilenmiştir. Eleştirelcilere göre medya bu kodları ekonomik ve ideolojik kaygılar doğrultusunda oluşturmaktadır. Görüldüğü gibi bu iki paradigma her ne kadar farklı kanallardan besleniyor ise de, ortaya koydukları kuramlarda alıcı konumundaki kitlenin pasifize edildiği ortak paydasında buluşmaktadır.

Eleştirel paradigma içinde yer alan Stuart Hall'un 'Kodlama-kodaçımı' kuramı hem eleştirel yaklaşımlara hem de alıcı kitlenin konumlandırılışına farklı bir bakış açısı kazandırmıştır. Hall, alıcı kitlenin pasif olduğu yönündeki ön kabule karşı çıkmış ve gönderilen iletilerin birtakım süzgeçlerden geçtiği görüşünü savunmuştur. Hall'un 'Kodlama-kodaçımı' olarak geliştirdiği kuram iki anlam örgüsünden yola çıkmaktadır. Kodlama medya tarafından verilen -ve alıcılar tarafından benimsenmesi istenilen- anlamı, kodaçımı ise alıcı kitle tarafından üretilen anlamı ifade etmektedir. Anlam üretme sürecinde alıcı kitle gönderilen iletileri 3 şekilde okuyabilmektedir: İletilerin ideolojik olarak kodlandığı gibi okunduğu egemen okuma; gönderilen iletilerin doğrudan kabul edilmeyip sorgulandığı okuma ve iletilerin yüklenildiği anlamı tümüyle reddeden muhalif okuma. Çalışma kapsamında Hall'ün ortaya koyduğu bu 3 okuma şekli ayrıntılı olarak ele alınmış ve çalışmanın uygulama safhası da yine bu okumalar çerçevesinde analiz edilmiştir.

Çalışmanın uygulama kısmı yayına başladığı ilk günden itibaren gündemden düşmeyen Muhteşem Yüzyıl dizisiyle ilgili alımlamalarını belirlemek üzere lise öğrencileriyle yapılan görüşmelerden oluşturulmuştur. Öğrencilerin alımlamalarını ölçmek üzere derinlemesine görüşme yöntemi kullanılmıştır.

1. MEDYA İÇERİKLERİ KARŞISINDA ALICI KİTLENİN KONUMLANIŞI

Kitle iletişim araçları, bireylerin haber alma ihtiyacına karşılık verebilmek adına yüzyıllardır var olagelmıştır. Haber akışını sağlayan bu araçlar eski çağlardan günümüze değin hızla

değişerek ve gelişerek kitlelerin hayatına etki etmeyi sürdürmüştür. Özellikle yönetici zümrenin oldukça önem verdiği kitle iletişim araçları temel işlevleri olan haber vermenin yanında toplumdaki egemenler tarafından ikna edici bir yönlendirme aracı olarak da kullanılmıştır. Kitlelere aynı anda ulaşmayı sağlayan söz konusu araçlar, yönetici zümrenin mesajlarını zihinlere empoze etmede ve kitleleri istenilen yönde etkilemede oldukça başarı göstermiştir.

Özellikle sinema ve radyonun yaygınlaştığı 19. yüzyılda Kuzey Amerika ve Batı Avrupa'da yapılan kitle iletişimi konusundaki çalışmalar, kitle iletişim araçlarının kitleler üzerinde büyük bir etkiye sahip olduğunu göstermiştir. Hatta öyle ki bu dönemde kitle iletişim araçları kitlelerin düşüncelerini, inançlarını ve yaşam biçimlerini değiştirebilecek güce sahip duruma gelmiştir. Kuramcılar bu düşünceyle yola çıkarak 'Şırınga Kuramı'nı ya da diğer adıyla 'Gümüş Mermi Kuramı'nı ortaya atmışlardır. (Yüksel 2001: 13). Söz konusu kuram kitle iletişim araçları tarafından gönderilen iletilerin kitleler üzerinde hemen etkili olduğunu ve kitleleri istenildiği gibi peşinden sürüklediğini ileri sürmektedir. Bu yaklaşıma göre egemen zümre tarafından gönderilen mesajlar tıpkı deri altına enjeksiyon yapan bir şırınga ya da bir mermi gibi anında etki etmektedir. Söz konusu kuram 'medyanın güçlü etkiler dönemine' işaret etmektedir. Bu dönemde kitlelerin, kitle iletişim araçları ile pasifize edildiği ve gönderilen mesajlar karşısında savunmaz kaldığı görüşü hakim olmuştur. Laswell siyasal iktidarların kamuoyu oluşturmak için kitle iletişim araçlarından önemli oranda faydalandıklarını ileri sürmektedir (Yaylagül 2010: 53). Laswell'in yaklaşımı da yine kitlelerin mesajlara karşı savunmasız kaldıkları görüşünü destekler nitelik taşımaktadır. Çünkü onun yaklaşımına göre kitleler propagandaya karşı koyacak bir bilinçten ve bilgi birikiminden yoksundur.

Yine medyanın güçlü etkiler dönemi içerisinde gösterebileceğimiz 1900'lü yılların başında özellikle radyo oldukça önemli bir propaganda aracı olarak görülmüş ve siyasal iktidarlar tarafından kullanılmıştır. 1923 yılında İngiliz İşçi Partisi'nin radyoyu propaganda aracı olarak kullanmasının sonucunda önemli bir başarı elde etmesi söz konusu durumu somut şekilde örneklemektedir. Çok geçmeden Almanlar

tarafından Nazi propagandası aracı olarak kullanılmaya başlanan radyonun önemi diğer Avrupa ülkeleri tarafından da keşfedilmiştir. Batılı ülkeler özellikle sömürgelerine yönelik propaganda faaliyetlerini sürdürerek, hükümetlerinin sömürge durumundaki ülkeler nazarında gücünü artırma yoluna gitmiştir. Radyonun yanı sıra sinema da 1900'ü yılların başında etkin bir propaganda aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Kültürel, siyasi ve dini anlamda gerçekleştirilen propagandalar sinemada belirgin ya da örtük şekilde kendine yer bulmuştur (Özsoy 1998: 348).

Ancak 1930'lu yıllara gelindiğinde kitle iletişim araçlarının aslında kitleler üzerinde sanıldığı kadar etkili olmadığı görüşü hakim olmaya başlamıştır. Medyanın 'sınırlı etkiler dönemi' olarak nitelendirilen bu dönem 1960'lı yılların sonuna dek sürmüştür. 1940 ve 1948'de gerçekleştirilen ABD başkanlık seçimleri kitle iletişim araçlarının kitleler üzerindeki etkilerine yönelik önemli veriler sağlamıştır.

"Seçim kampanyaları ve seçmenlerin oy verme davranışları üzerinde yapılan çalışmalardan ilki, 1940'da Ohio eyaletinin Erie kentinde gerçekleştirilmiştir. Seçmenlerin oy verme tercihlerini etkilemede, kitle iletişim araçlarının gücünü ortaya koymayı hedef alan bu ilk çalışmada Lazarsfeld, Berelson ve Gaudet, bireysel ilişkilerin oy verme kararını etkilemede, kitle iletişim araçlarına göre daha etkili olduğu sonucuna varmışlardır." (Yüksel 2001:13).

Kuramcılara göre iletiler iki aşamadan geçerek bireylere ulaşmaktadır. Medya tarafından gönderilen iletiler ilk olarak toplumda kanaat önderi olarak bilinen bireylere, sonra da onlar aracılığıyla diğer bireylere aktarılmaktadır. 'İki Aşamalı Akış Kuramı' olarak geliştirilen bu kuram medyanın etkisini azaltan bir özelliğe sahiptir.

"1948 tarihli ABD Başkanlık seçimleri üzerine yapılan ikinci araştırma ise, New York'ta gerçekleştirilmiştir. Aynı amaçlı araştırma sonucunda Berelson, Lazarsfeld ve Mcphee, insanların kendi fikirlerine yakın buldukları haberleri izlediklerini ve dolayısıyla kitle iletişim araçlarının seçmenlerin önceden sahip oldukları fikirleri güçlendirici yönde bir etkide bulunduğunu ortaya koyarak, seçmenlerin bakış

açılarını değiştirmede kitle iletişim araçlarının tek başına başarılı olamadıklarını ileri sürmüşlerdir." (Yüksel 2001: 13).

1960'lı yıllara gelindiğinde, medyanın kitleler üzerindeki etkisinin sınırlı olduğuna dair kabul gören anlayış yavaş yavaş yerini yeniden medyanın güçlü bir etkiye sahip olduğu anlayışına bırakmıştır. Hiç şüphesiz "dönem içerisinde teknolojinin yaşamın her alanına girmesi, özellikle televizyonun evlerin başköşe konduğu olması ve gelişen düşünce akımlarının" medyanın güçlü etkiler dönemine girmesinde payı büyüktür. (Yüksel 2001: 15).

İletişim teknolojilerinin hızla geliştiği ve iletişim olanaklarına erişimin oldukça kolaylaştığı günümüzde ise medyanın kitleler üzerindeki etkisi diğer dönemlere kıyasla belirgin değildir. Ancak farklı kaynaklardan bilginin teyit edilmesi, toplumların eğitim ve kültür seviyesinin yükselmesi ve medyaya olan güvenin sarsılması gibi etkenler kitle iletişim araçlarının güçlü bir etkiye sahip olmadığı sonucunu ortaya koyabilir. Buna rağmen medyanın belirleyici olduğu durumların varlığı da su götürmez bir gerçektir. Özellikle örtük yürütülen yönlendirme faaliyetlerinin kitlelerin üzerindeki etkisini sürdürdüğü görülmektedir.

2. KODLAMA-KODAÇIMI İLE AKTİF KILINAN ALICI KİTLE

Kitle iletişim araçlarının bireyler üzerindeki etkileri, söz konusu araçların toplumsal hayatta kendilerine yer edindiği günden itibaren tartışılmıştır. Sadece ana damar kuramları değil aynı zamanda Marksist ideolojiyi esas alarak gelişen eleştirel kuramlar da alıcı konumundaki hedef kitleyi pasif şekilde ele almıştır. Marks'a göre, maddi üretim araçlarını elinde bulunduran sınıf aynı zamanda zihinsel üretim araçlarını da elinde bulundurmakta, bu nedenle kitleleri kendi ideolojisi doğrultusunda dilediği gibi yönlendirebilmektedir (Marx-Engels 1992: 70). Önceki dönemlerde kitle iletişim araçlarının kitleler üzerinde hegemonik şekilde etki ettiğine yönelik var olan bu inanç Stuart Hall'un da içinde yer aldığı 'İngiliz Kültürel Çalışmalar' ekolü ile birlikte eski gücünü yitirmiştir. İngiliz Kültürel Çalışmaları, Stuart Hall'un yönetiminde çalışmalarına başlayan Çağdaş

Kültür Çalışmaları Merkezi ile farklı siyasal ve sosyal yönelimlere sahip izleyicilerin, mesajları deşifre ediş biçimlerinin farklılığını öne çıkarmıştır.

Söz konusu merkez, dikkatleri dil ve her aracın yapılaştırıcı-kurgulayıcı potansiyeline çekmeye yönelerek, işaretler sistemini (semyotik) kitle iletişim araçlarının taşıdığı anlamların izleyicilere ulaşması üzerinden incelemeye tabi tutmuştur (Tılıç 1998: 44-45). Tekil bir egemen ideolojinin varlığını reddeden Hall, karmaşık karşılıklı ilişki içinde sürekli olarak içerilen komplike ideolojik söylem ve biçimlerin anlamsal bütünlüşmesi olduğuna inanmaktadır (Dursun 2001: 34-36). Bu nedenle kitle iletişim araçları tarafından gönderilen iletiler, birden çok işaret sistemine göre oluşturularak izleyiciye ulaştırılmaktadır.

Hall'un bu çalışmalar ekseninde geliştirdiği 'Kodlama-kodaçımı' kuramı ile birlikte izler kitleyi pasif olarak gören anlayış başka bir boyut kazanmıştır. Hall'e göre egemen paradigmanın iletişim modeli gönderen-mesaj-alıcı doğrusallığı üzerine kurulmuş ve yalnızca mesaj alışverişi düzeyinde yoğunlaşmıştır. Oysa ona göre iletişim süreci üretim, dolaşım, dağıtım/tüketim, yeniden üretim gibi farklı momentler içinde üretilen ve süredenen bir yapıdır (Hall 2003: 309). Bu karmaşık iletişim sürecinde Hall, eleştirel paradigma çerçevesinde yürütülen çalışmalara 'izleyici alımlamasını' dahil ederek yalnızca mesaj iletimi üzerinde yoğunlaşan anlayışı ortadan kaldırmış ve mesajın izler kitleye ulaştıktan sonraki aşamalarını dikkate almıştır.

Hall'a göre (İrvan 1994-1995: 206) iletişim araçları tarafından gönderilen iletilerin, biçimlendiği gibi ve istenilen etkiyi uyandıracak şekilde alıcı kitleye ulaşması mümkün değildir. Dolayısıyla bir iletişim sürecini anlayabilmek için salt kodlama üzerinde değil aynı zamanda kodaçımı üzerinde de yoğunlaşılmalı; her iki durumdaki anlam üretimi ve karmaşık ilişkiler ağı sağlıklı şekilde ortaya konulmalıdır. Medya içeriklerine kodlanan yan anlamların/imaların açık uçlu iletilerin oluşmasına yol açtığını savunan Hall, bu olası açık uçluluk nedeniyle

birçok farklı okumanın yapılabileceğini iddia eder (Smith 2007: 215).

Hall, alıcı kitlenin medya iletileri karşısında gerçekleştirebileceği farklı okuma süreçlerini şu şekilde sıralamaktadır: Egemen/başat okuma; müzakereli/tartışmacı okuma ve karşıt/muhalif okuma. Egemen okuma medya içeriklerinin alıcı tarafından biçimlendiği şekilde algılandığı düşüncesinden hareket eder. Bu okuma türünde iletilerin alıcılar tarafından sorgulanması söz konusu değildir. Müzakereli okumada egemen anlamlar alıcı kitle üzerinde kısmen etkilidir. Bu okuma türünde medya içerikleri alıcıların yorumuna açıktır. Karşıt okumada ise kodlanan iletilerin anlamları alıcılar tarafından tamamen istenilenin tersi yönde okunur ve etki etmesi istenilen anlam reddedilir (Demir 2007: 255). Bu okumada kodlanan mesajın kişi tarafından bozulmasının yanında karşıt kodla başka bir mesaj üretilmesi söz konusudur (Hall 2005: 97).

Alıcının 'özne' olarak konumlandığı 'Kültürel Çalışmalar' geleneğinde dışsal birçok uyarının alıcıların algısını ve okumasını etkilediği görüşü hakimdir. Hegemonik kültürel pratikler, toplumsal kalıplar ile eğitim düzeyinin yanı sıra cinsiyet ve yaş gibi demografik özellikler de alıcı kitlenin okuma sürecine etki etmektedir. Hall, bu ve benzer nedenlerden ötürü medya tarafından verilen anlam ile alıcı kitlenin anladığı anlamın her zaman örtüşmeyebileceğini savunur. Dolayısıyla alıcı kitle yalnızca medya metinlerinin önerdiği anlamlara sıkışıp kalmamakta ayrıca söz konusu metinlerde kendi bakış açısına göre anlam aramakta, anlam çıkarmakta ve anlam üretmektedir (Mutlu 2005: 132). İzleyicinin/okuyucunun medya iletilerini farklı şekillerde okumasına etki eden bu unsurların yanı sıra bir diğer önemli nokta da alıcı kitlenin değer yargılarıdır. Alıcılar kendi değer yargıları ve dünya görüşlerine göre hangi iletişim kanalından besleneceğini tercih etmekte ve şüphesiz bu da okuma sürecinin ilk ve temel aşamasını oluşturmaktadır. Çünkü bir anlamda alıcılar ne tür bir okuma yapacaklarına tercih ettikleri iletişim kanalının yayın politikası doğrultusunda karar vermektedir. Medya iletilerini kendi görüşlerine yakın bulduğu televizyon kanallarından,

gazete ve dergilerden almayı seçen alıcı kitle bu şekilde hem kendi fikirlerini teyit etmeyi istemekte hem de kendini diğer siyasal ve sosyo-kültürel etkilerden korumaktadır. ‘Seçici maruz kalma’ olarak nitelenen bu davranış şeklinde genellikle egemen okumanın gerçekleştiğini söylemek mümkündür. Alıcı kitle kendi fikirleri ile örtüşmediğini düşündüğü televizyon kanallarından ve yazılı basın organlarından bilinçli olarak uzak durma eğilimindedir. ‘Seçici kaçınmanın’ görüldüğü bu tarz bir davranış kalıbında ise genellikle muhalif okuma gerçekleşmektedir (Sakallı 2006: 20).

3. MUHTEŞEM YÜZYIL DİZİSİNİN ALIMLAMA ANALİZİ

Çalışmanın uygulama kısmında ilk olarak dizinin kodlarından genel olarak bahsedilmiş ardından lise öğrencilerinin diziyile ilgili kodaçimleri onların söylemleri kullanılarak aktarılmıştır.

3.1. Araştırmanın Yöntemi

Kodlama-kodaçımı ile paralellik gösteren alımlama analizi medya içeriklerine ideoloji ve sembollerle örülü şifrelenmiş söylemler olarak yaklaşır. Bu yöntemde izler/alıcı kitle anlam üretecek şekilde konumlanır. Araştırmacı izler/alıcı kitleyi şifre çözümü esnasında gözler ve söz konusu kitleye derinlikli sorular yönelterek medya iletilerinin nasıl okunduğunu anlamaya çalışır (Şeker 2009: 106).

Bu çalışmanın örnek olayını Muhteşem Yüzyıl dizisi oluşturmuş, lise öğrencilerinin diziyeye yönelik kanaatleri ve dizinin kodlarını nasıl çözdükleri belirlenmeye çalışılmıştır. Nevşehir 2000 Evler Anadolu Lisesi öğrencilerinin katıldığı görüşmeler 15 öğrenci üzerinde gerçekleştirilmiştir. Analize katılan öğrenci grubunun ayırt edici tek değişkeni cinsiyettir. Analize yaşları 15 ilâ 16 arasında değişen 10 kız, 5 erkek öğrenci katılmıştır. Analiz bir sınıf ortamında derinlemesine görüşme şeklinde gerçekleştirilmiştir. Öğrencilerin birbirlerinin verdiği yanıtlardan etkilenmemeleri için her biri ile ayrı görüşmeler yapılmış ve her öğrenciyeye 16 soru yöneltilmiştir. Sorular dizinin bütün bölümleri dikkate alınarak hazırlanmış ve bu şekilde soruların dizinin bütününe genellenebilir olması sağlanmıştır. Bu nedenle dizinin

çalışmanın gerçekleştirildiği grup üyeleri ile birlikte izlenmesine gerek görülmemiş; analiz için veri sağlayan bilgiler gözlem yolu ile değil sadece soru yöntemi ile alınmıştır.

Analiz, alımlama analizinin önemli kıstasları dikkate alınarak yapılmıştır. Alımlama analizine ilişkin bilgi vermesi açısından bu kıstaslara değinmek yerinde olacaktır. Katılımcı gözlem ve derinlemesine görüşmeler yoluyla gerçekleştirilen alımlama analizinde temel kıstas görüşülen kişi ya da grupların doğal davranış sergilemesini sağlamaktır. Bu da genellikle araştırmanın, analize katılan kişilerin doğal ortamlarında yapılması ile gerçekleşmektedir. Bu şekilde elde edilen bilgiler araştırma için daha sağlıklı sonuçlar elde edilmesini kolaylaştırmaktadır. Araştırmacının özen göstermesi gereken bir diğer kıstas da konunun bağlamına ve ortaya konan görüşlere karşı duyarlı ve tarafsız yaklaşmasıdır (İrvan 1994-1995: 209).

3.2. Yorumlar ve Değerlendirme

Show TV’de yayınlanan Muhteşem Yüzyıl dizisi Kanuni Sultan Süleyman’ın hayatını konu edinmektedir. Tarihe ‘Muhteşem Süleyman’ olarak geçen Kanuni’nin bilinmeyen yönleri ile ekrana geliyor olması dizinin izlenme oranını oldukça arttırmıştır. Ancak dizide ağırlıklı olarak, Osmanlı döneminin önemli padişahlarından biri olan Kanuni’nin özel hayatının anlatılıyor olması birçok tartışmayı da beraberinde getirmiştir. Tartışmaların odağını dizide Kanuni Sultan Süleyman’ın hayatının ve tarihi gerçeklerin çarpıtılarak anlatılması ve buna bağlı olarak izler kitlenin tarihe ve Kanuni’ye ilişkin algısının değişeceği oluşturmuştur. Buradan hareketle dizide yansıtılanlara ilişkin duyulan kaygının ne denli gerçekleştiği ve izler kitlenin Kanuni’ye ve Osmanlı dönemine yönelik algılarının değişip değişmediği çalışmanın sorunsalını oluşturmaktadır.

‘Muhteşem Yüzyıl’ dizisi üzerinden gerçekleştirilen alımlama analizi 4 farklı başlık üzerinde durmaktadır. Söz konusu başlıklar dizide ön plana çıkan, TV programlarında ve köşe yazılarında tartışılan ve analize tabii tutulan alıcı kitlenin verdiği yanıtlar göz önüne alınarak belirlenmiştir. Analiz küçük ölçekte gerçekleştirildiği için analiz sonucunda elde edilen verilerin genelleştirilmesi olası değildir.

3.2.1. Diziyeye İlişkin Kanaatler

Analize katılan öğrencilerden 7'si diziyi izlemediğini, 5'i bazen izlediğini, 3'ü ise düzenli olarak takip ettiğini belirtmiştir. Ancak buna rağmen hepsinin diziyeye yönelik birtakım kanaatlere sahip olduğu gözlenmiştir. Diziyi izlemeyen öğrencilerin diziyeye ilişkin fikirlerinin medyada yürütülen tartışmalardan, haberlerden, öğretmenlerinden ve arkadaş ortamlarından edindikleri kanaatler doğrultusunda oluştuğu görülmüştür.

Diziyi izleyen öğrenciler izleme gerekçelerini şu şekilde sıralamaktadır:

D.T. : İzliyorum. Çünkü hayal ürünü olmakla beraber içinde tarihsel gerçekler de bulunuyor.

T.Y. : Çok güzel bir dizi. Hürrem ve Mahidevran'ın düştüğü çatışma bence çok güzel. Ayrıca Sultan Süleyman Han en çok sevdiğim padişahdır.

A.G. : Sarayın entrikalarını gösterdiği için izliyorum.

S.E. : Diziyi bazen izliyorum. Bence bazı sahneleri güzel. Entrikalar heyecan verici. Biraz da tarih dersine katkısı var.

Diziyi izleyen öğrencilerin genellikle dizide gösterilen entrikaları ve çekişmeleri takip ettiği görülmektedir. Sayıca fazla olmamakla birlikte kimi öğrenciler, Muhteşem Yüzyıl'ın bir dönemin tarihine ışık tuttuğunu ve tarih derslerine katkısı olduğunu düşünmektedir. Diziyi takip etmeyen öğrencilerin gerekçeleri ise şu şekildedir:

D.B. : İzlemiyorum. Tarihimizi çok farklı yönlere çekiyor. Beni tarihten soğuttu dizi. Bu nedenle başlarda izledim ama fazla sevmedim.

A.E.K. : İzlemiyorum. Çünkü Osmanlı Devleti'ni yanlış tanıtıyor. Tarihimizi karalıyor. Böyle bir diziyeye nasıl izin verildiğini hâlâ anlamıyorum. En kısa zamanda yayından kaldırılmalı.

H.Ö. : Herkes gibi ben de Kanuni'yi anlatamadıklarını düşünüyorum. Gazetelere falan baktığımızda da benimle aynı düşüncede olan birçok insan var.

M.B. : Tarih çok ilgimi çekiyor fakat tarihimizin bu yönde anlatılması, başkalarına farklı yansıtılması açıkçası beni rahatsız ediyor. Bu yüzden 'Muhteşem Yüzyıl' adlı diziyi izlemeyi uygun bulmuyorum.

T.T. : Tarihimiz 3 kıtaya sığmaz ama bu film bir harem odasına sığdırmaya çalışıyor. Türk tarihini film yaparken özenli olmak gerekir.

Diziyi izlemeyen öğrenciler dizinin tarihi gerçekleri çarpıtarak yansıttığı paydasında bulunmaktadır. Kimi öğrenciler söz konusu dönemin sadece hareme bağlı kalınarak anlatılmasından ötürü diziyi sığ bulmakta, kimi öğrenciler ise 'harem' olgusunun diziyi müstehcen kıldığını ifade etmektedir. Dolayısıyla dizinin olumsuz yönlerinin başında 'harem' olgusu gelmektedir. Bununla paralel olarak padişahın küçültücü bir duruma düşürülmesi de dizinin eleştirildiği yönlerinden biri olarak değerlendirilmiştir. Kanuni Sultan Süleyman'ın haremdeki kadınlarla ilişkisine ek olarak Hürrem Sultan'a duyduğu aşkın da tepki çektiği gözlenmiştir.

Diziyeye yönelik olumlu görüşler ise sınırlı sayıda kalmıştır. Dizinin tarihe olan merakı arttırması, kullanılan dekorlar ve savaş sahneleri izler kitlenin Muhteşem Yüzyıl'a ilişkin olumlu kanaatleridir.

E.G. : Bu dizi bazı sahneleriyle tarihi daha iyi anlamamı sağlıyor. Tarihi gözümde canlandırabiliyorum.

D.B. : Dekor güzel ama aksaklıklar var.

Kimi öğrencilerin dizinin Osmanlı tarihine ilişkin merakı arttırdığı görüşlerine paralel olarak yöneltilen, "Dizinin yayınlanmasından sonra herhangi bir tarihi kitap okudunuz mu?" sorusuna yalnızca bir kişi, "Evet" yanıtını vermiştir. Bazı öğrenciler ise dizinin kendilerini tarihe karşı soğuttuğunu ve okuma şevklerini kırdığını iddia etmiştir.

3.2.2. Dizideki Padişah Temsili

Dizinin çok tartışılan harem sahnelerinin izleyicilerin zihninde Kanuni Sultan Süleyman'a dair olumsuz bir değişiklik yaratıp yaratmadığı çalışmanın çıkış noktasıdır. Dolayısıyla bu konuya ilişkin sorular çalışmanın odağını oluş-

turmuştur. Analize katılan öğrenci grubunun Kanuni'ye ilişkin fikir birliği sağlayamadığı görülmüştür. Öğrencilerin tamamına yakını Muhteşem Yüzyıl'ın tarihi gerçekleri tam olarak yansıtmadığı görüşündedir. Ancak buna rağmen kimi öğrenciler Kanuni algılarında bazı değişiklikler olduğunu söylemiştir:

E.B. : Kanuni'ye olan hayranlığım azaldı. Aşkının gözünü kör etmesi kötü bir özellik.

D.B. : Normalde benim en sevdiğim padişah Kanuni'ydi ama diziden sonra soğudum.

S.E. : Diziden sonra fikrim değişti. Süleyman'ın Hürrem'in aşkına böyle düştüğünü hayal bile edemiyordum.

T.Y. : Daha önce tanıdığım Kanuni sefere giden, at üstünden inmeyen bir padişahı. Fakat dizide saraydan çıkmayan, sürekli haremle ilgilenen bir Kanuni var.

A.G. : Kanuni eskiden dünyaya hükmeden, asil biriyken şimdi devleti dışarıdan takip eden biri.

Öğrencilerin büyük çoğunluğu ise Muhteşem Yüzyıl'ın yalnızca bir dizi olduğunu ve gerçekleri olduğu gibi yansıtmadığını düşündüğü için zihinlerindeki Sultan Süleyman algısına dair herhangi bir değişiklik olmadığını belirtmiştir:

T.T. : Kanuni Sultan Süleyman'ın hayatını anlatan birçok kitap okudum. Kanuni'yi bilmeyenler bu filmde O'nu gerçekte olduğu gibi görmeyebilir. Bu da tarihimizden kopmamıza kadar gidebilir.

E.G. : Bir farklılık yok. Kanuni Sultan Süleyman'ın sözünü geçiren, sert mizaçlı bir kişiliğe sahip olduğunu biliyordum. Dizide de bunu gördüm.

O.Ş. : Sonuçta o sadece bir film. Bir padişahı böyle bir filmden gördüklerimle aklımda canlandırmam.

A.E.K. : Diziyi kaale almadığım için algım değişmedi. Kanuni Sultan Süleyman en büyük imparatorlardan biridir.

D.T. : Dizi bende olumsuz bir etki bırakmadı. Çünkü Kanuni Sultan Süleyman dizide anlatıldığı gibi değil.

M.Y. : (Algımda) Bir değişiklik oluşmadı. Çünkü bilinen şey aynı şeydir. Değişmez.

M.B. : Kanuni'nin bir yönden anlatılması olumlu yönlerini kaybetmiyor.

“Kanuni Sultan Süleyman'ın dizideki temsilini nasıl değerlendirirsiniz” sorusuna grup üyelerinin farklı açılardan yaklaştığı görülmüştür. Kimi öğrenciler Kanuni'nin yanlış şekilde temsil edildiğini savunurken; kimi öğrenciler ise bu soruya dizide Kanuni Sultan Süleyman'ı canlandıran Halit Ergenç'in oyunculuk performansını değerlendirerek yanıt vermeyi tercih etmiştir:

D.T. : Kanuni Sultan Süleyman'ı canlandıran oyuncu gerçeğe yakın bir izlenim veriyor. Gerek sesi gerek görüntüsüyle izleyicide hoş bir etki yaratıyor ama dizideki karakteri hoş değil.

D.B. : Dizideki padişahın Kanuni ile alakası yok diye düşünüyorum.

T.T. : Bence O, 3 kıtaya hükmetmiş bir liderdir. Onu anlatırken dikkatli olmak gerekir.

Dizideki Kanuni Sultan Süleyman temsilini olumlu olarak değerlendiren öğrenciler genellikle Kanuni'nin otoriter, güçlü ve adil özelliklerine dikkat çekmiştir. Bu da öğrencilerin zihinlerindeki Kanuni algısını göstermesi açısından önem taşıyan bir bulgu olarak değerlendirilebilir.

3.2.3. Alıcı Kitlenin Harem Olgusuna Bakışı

Görüşme esnasında öğrencilerin 'hareme' ilişkin sorulardan rahatsızlık duyduğu ve kimi öğrencilerin bu konuda konuşmaktan kaçındığı gözlenmiştir. “Muhteşem Yüzyıl dizisi yayınlanmadan önce hareme ilişkin bir bilginiz var mıydı” sorusuna öğrencilerin önemli bir kısmı “hayır” ya da “kısmen” yanıtını vermiştir. Ancak hareme dair yeterince bilgi sahibi olmamalarına rağmen öğrencilerin dizideki harem sahnelerini gerçekten uzak bulmaları da yine önemli bir bulgu olarak görülebilir.

D.T. : Haremle ilgili bir bilgiye sahip değildim. Dizi haremle ilgili gerçekleri yansıtmıyor. Zaten Osmanlı arşivlerinde hareme ait bilgiler açık ve net değil.

T.Y. : (Hareme dair) Pek bilgim yoktu. Fakat diziden sonra harem fazla abartılmıştır. Dizide sürekli olarak halvete çıkma olayı bence çok saçma. Ayrıca kadınlar hediye olarak gönderilmekte olduğu için diziyeye +13 sınırı konulmalı.

E.G. : Diziden önce haremdede padişah eşlerinin, annelerinin, kardeşlerinin orada yaşadığını biliyordum. Dizide de bunu gördüm.

A.E.K. : Bu konuda bilgim yok. Bilgi alacak olsam tarihi ansiklopedilere yönelirim. Diziden bilgi almam.

H.Ö. : (Hareme dair bilgim) Evet vardı ama dizinin hareme yaklaşımı aptalca. O dönemde böyle bir şekilde harem olması... Bilemiyorum ilginç...

M.B. : (Hareme dair bilgim)Vardı ama film bu konuda fazla derine inmiş.

M.D. : Harem sarayda kadınların yaşadığı bölüm. Dizide de bu anlatılıyor.

S.E. : Benim harem bilgilerime göre oradaki kızlar/kadınlar herhangi bir erkekle görüşmüyordu. Ama dizide halvete çıkma olayı çok sapıkça.

Harem konusunda öğrencilerin dizinin jargonu ile konuştuğu (halvete çıkma vb.) dikkat çekmiştir. Hareme ilişkin rahatsız edici unsurların başında padişahın kadınlarla olan ilişkisi gelmektedir. Ayrıca haremdede kadınların kıyafetleri de yine görüşme yapılan izler kitlenin olumsuz anlamda dikkatini çeken bir diğer unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.2.4. Dizideki Kadın Temsili

Muhteşem Yüzyıl dizisinin genel temasını 'hareme' üzerine kurmuş olması, dizideki kadın figürünü ön plana çıkarmaktadır. Padişahın annesi Valide Sultan, padişahın gönlünü çalan Hürrem Sultan, 'Haseki Sultan' unvanını taşıyan Mahidevran ve padişahın kardeşi Hatice Sultan dizideki önemli kadın karakterlerdir. Haremdede cariyeler de göz önüne alındığında Muhteşem Yüzyıl dizisinde kadın figürünün egemen olduğu görülmektedir. Hiç şüphesiz bu da dizide anlatılan dönemin kadınlarına ilişkin birtakım yargıları gündeme getirmektedir. Analize katılan grubun sahip olduğu yargıları

öğrenmek adına gruba, "Dizideki kadın temsillerinin söz konusu dönemin kadına bakışını doğru yansıttığını düşünüyor musunuz?" sorusu yöneltilmiştir. Öğrencilerin önemli bir kısmı dizideki kadınların Osmanlı kadını ile uyuşmadığı görüşündedir:

D.B. : Bir kere elbiseleri çok farklı. Önceden kadınlar hep kapalı giyinirlerdi ama maalesef dizideki saray kadınlarının giyinişi tarihimizi karalıyor.

T.T. : Türk kadınına yansıtmıyorlar.

M.B. : (Dizideki kadınların) O zamanki kadınlarla hiçbir alakası yok bence. Çünkü o zaman din kavramı daha belirgindi.

H.Ö. : Dizi kesinlikle o dönemki kadınları yansıtmıyor. Çünkü kadınlar Kanunu'ye sürekli hizmet ediyor. Ama sürekli...

Osmanlı kadınının dizide yanlış temsil edildiği görüşünü savunan öğrencilerin çoğunun kadınların giyimlerinden ötürü böyle bir kanıya sahip olduğu görülmüştür. Dizinin kimi yönleri ile o dönemdeki Osmanlı kadınına yansıttığını söyleyenler ise bu benzerlikleri şu şekilde belirtmiştir:

O.Ş. : Söz konusu dönemde kadınlara fazla değer verilmiyordu ve de yönetimde söz sahibi değillerdi. Filmde de olanlara bakılırsa yaklaşık olarak benziyor.

D.T. : (Kadın temsilleri) Bazı yönleriyle doğru. Örneğin Valide Sultan'a yani anneye büyük önem var. Fakat kadınlar haremdede gibi değil.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Stuart Hall, medya içeriklerinin izler/alıcı kitle tarafından 3 farklı şekilde okunduğunu ileri sürer. Bu okuma şekillerinden ilki daha önce de değinildiği gibi egemen okumadır. Bu okuma medya tarafından gönderilen iletilerin alıcı kitle tarafından hiçbir farklı kodlamaya tabii tutulmadan, gönderildiği gibi okunduğunu ileri sürer. Muhteşem Yüzyıl dizisine ilişkin alımlama analizine katılan kimi öğrencilerin diziyi egemen okumanın hakim olduğu şekilde izlediği görülmüştür. Egemen okumanın daha çok Kanuni Sultan Süleyman'ın temsili üzerin-

de etkili olduğu gözlenmiştir. Kimi öğrenciler Kanuni Sultan Süleyman'ı yalnızca dizide gördükleri şekilde zihinlerinde canlandırma eğilimi göstermiştir. Hiç şüphesiz bu da eski Kanuni algılarının yok olması sonucunu doğurmuştur. Öğrencilerin "Diziden sonra Kanuni'den soğudum", "Kanuni'ye olan hayranlığım azaldı" gibi yorumları söz konusu durumu somut şekilde örneklemektedir. Hall'un önerdiği ikinci okuma şekli olan müzakereli okuma ise hedef kitle yorumlayıcı konumundadır ve medya tarafından geliştirilen egemen kodlara ilişkin ince bir muhalefet yürütür (Stevenson 2008: 77). Dolayısıyla medya içeriklerini birtakım sorgulamalar sonucunda kabul etme eğilimi gösterirler. Analize katılan öğrenci grubunun bir kısmında müzakereli okumanın gerçekleştiği görülmüştür. Bu öğrenciler dizinin tarihi gerçekleri tümüyle çarpıtmadığını, kimi noktalarda tarihten izler taşıdığını savunmuştur. Söz konusu durum özellikle Kanuni Sultan Süleyman okumalarında görülmüştür. Öğrenciler Kanuni'nin dizide anlatıldığı gibi haremde çıkmayan bir padişah olmasına karşı muhalif bir tutum izlerken, Kanuni'nin otoriter, adil ve güçlü özelliklerini ise dizide gösterildiği gibi kabul etmektedirler. Müzakereli okumanın görüldüğü bir diğer konu başlığı da dizideki kadın temsilleridir. Öğrenciler dizinin o dönemdeki Osmanlı kadınına giyim ve haremdeki davranışları itibarı ile doğru yansıtmadığını düşünseler de, dizinin kadının o dönemde özne olarak konumlanmadığı ve söz sahibi olmadığına ilişkin yargısını desteklemektedirler.

Gerçekleştirilen çalışmada analize katılan öğrencilerin önemli bir kısmının muhalif okuma yaptığı gözlenmiştir. Dizinin tarihi gerçekleri olduğu gibi yansıtmadığı görüşünde olan öğrenciler Muhteşem Yüzyıl'ın "utanç verici", "tarihi gerçekleri saptıran" ve "Türk tarihine haksızlık eden" bir dizi olduğunu ifade etmişlerdir. Bu görüşü savunan öğrenci grubunun Osmanlı Devleti için "şanlı" ve "muhteşem" gibi nitelermeleri tercih ettiği gözlenmiştir.

Analize katılan öğrenci grubu üzerinde Hall'un ileri sürdüğü 3 okuma şeklinin etkileri de görülmüştür. Ancak muhalif okumanın diğer okuma şekillerine göre daha baskın olduğu sonucuna varılmıştır. Çalışmanın örnek olayını oluşturan Muhteşem Yüzyıl'ın bir 'kurgu' olduğu dolayısıyla da dizide anlatılanların

gerçeklerle tam olarak örtüşmediğini söyleyen öğrencilerin ya diziyi izlemediği ya da izlese dahi anlatılanları gerçek olarak kafasında kurulumadığı gözlenmiştir. Buradan hareketle birçok öğrencinin zihninde Kanuni algısının değişmediği saptanmıştır. Ancak sayıca az olmakla birlikte dizide anlatılanların kimi öğrencileri etkilediği ve Kanuni algısında değişikliklerin olduğu da elde edilen bir diğer veri olmuştur.

Analiz sonucunda medya iletilerinin izler/alıcı kitle üzerinde direkt ve güçlü şekilde etkili olmadığı ve aynı iletinin farklı kişilerce, farklı şekillerde algılandığı saptanmıştır.

KAYNAKLAR

Demir K N (2007) Elazığ'da Kurtlar Vadisi Dizisinin Alımlanması, Sosyal Bilimler Dergisi, 9(2), 251-266.

Dursun Ç (2001) TV Haberlerinde İdeoloji, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları.

Hall S (2003) Kodlama ve Kodaçım, (Hazırlayanlar: Zeynep Özarlan, Barış Çoban), Söylem ve İdeoloji Mitoloji, Din, İdeoloji, İstanbul, Su Yayınları.

Hall S (2005) Medya Ve İzleyici/Bitmeyen Tartışma, (Der: Şahinde Yavuz), Ankara, Vadi Yayınları.

İrvan S (1994-1995) Eleştirel Yaklaşımlarda İzleyici Araştırmaları: Bir Yöntem Olarak Alımlama Çözümlemesi, İLEF Yıllık 94, Ankara, Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları.

Marx K ve Engels F (1992) Alman İdeolojisi, (çev: Sevim Belli), Ankara, Sol Yayınları.

Mutlu E (2005) Globalleşme, Popüler Kültür ve Medya, Ankara, Ütopya Yayınevi.

Özsoy O (1998) Propaganda ve Kamuoyu Oluşturma, İstanbul, Alfa Yayınları.

Sakallı N (2006) Sosyal Etkiler / Kim Kimi Nasıl Etkiler?, Ankara, İmge Kitabevi.

Smith P (2007) Kültürel Kuram, (Çev: Selime Güzelsarı-İbrahim Gündoğdu), İstanbul, Babil Yayınları

Stevenson N (2008) Medya Kültürleri/Sosyal Teori ve Kitle İletişimi, (Çev: Göze Orhon ve Barış Engin Aksoy) Ankara, Ütopya Yayınevi

Selçuk İletişim, 7, 2, 2012

Şeker T (2009) 5N1K Haber Programının Alımlama Analizi, Selçuk İletişim, 5(4), 105-117.

Tılıç D (1998) Utanıyorum Ama Gazeteciyim, İstanbul, İletişim Yayınları.

Yaylagül L (2010) Kitle İletişim Kuramları, Ankara, Dipnot Yayınları.

Yüksel E (2001) Medyanın Gündem Belirleme Gücü, Konya, Çizgi Kitabevi.